

23 Σεπτεμβρίου 2020

Η κορυφαία Ελληνίδα κεραμοπλάστρια σε μια σπάνια συνέντευξη

[Θέατρο, Κινηματογράφος, Ντοκυμανταίρ, TV και Διαδίκτυο / Πολυμέσα - Multimedia / Συνεντεύξεις](#)

Εγώ δεν είμαι κεραμίστα, ούτε σπούδασα κεραμική. Σπούδασα just to be a potter. Αυτό! Διαφέρει και από τον αγγειοπλάστη και από τον κεραμίστα. Γι' αυτό και όταν μου λένε ότι είμαι κεραμίστα, διαφωνώ. Στην Αγγλία, όπου πήγα για σπουδές στην κεραμική, δεν έμεινα πάρα πολύ, γιατί αφενός δεν ήταν εφικτό να μείνω πολύ, αλλά και γιατί δεν με ενδιέφερε να πάρω δίπλωμα κεραμικής. Ήξερα ότι ήθελα να γίνω a studio potter. Και αυτό έγινα. Πολλές φορές, μερικοί με λένε γλύπτρια. Αλλά δεν είμαι ούτε αυτό. Ο γλύπτης είναι σαφώς κάτι άλλο. Είναι γεγονός ότι όσοι ασχολούνται σήμερα με τη δουλειά που έκανα εγώ, λένε ότι είναι κεραμίστες. Αν κοίταζε όμως κάποιος την περιγραφή μας στα παλιά βιβλία, θα έβλεπε ότι μας έλεγαν κεραμοπλάστες. Ωστόσο, όλοι έχουν βγάλει πια από τη μέση τον «πλάστη» και έχουν μείνει με την «κεραμική», ενώ είναι κεραμοπλάστες. Η λέξη «κεραμοπλάστης» είναι αυτή που εγώ προτιμώ. Αυτό σημαίνει «potter».

- Μου αρέσει να είναι όλα under control και για τον λόγο αυτό δεν μου αρέσει η ιταλική κεραμική, όπου είναι όλοι ευχαριστημένοι, ενώ τα υαλώματά τους τρέχουν ή κολλάνε, ή το ένα χρώμα πέφτει πάνω στο άλλο. Είναι γενικώς ευχαριστημένοι με το τυχαίο οι Ιταλοί. Εγώ, όμως, θέλω να ξέρω από την αρχή τι θα βγει από τον φούρνο μου. Κι αυτό απαιτεί πολλή δουλειά και να μην ευχαριστιέσαι με το οτιδήποτε.

Στο εργαστήριό μου υπάρχουν πολλά πράγματα για τα οποία όλοι μου λένε: «Μα γιατί δεν τα βάζεις να πουληθούν;». Κι εγώ, φυσικά, λέω όχι. Γιατί έχουν

σφάλματα! Πιστεύω πως ήμουν πάντα ο πιο αυστηρός κριτής όσων έφτιαχνα. Κάποια στιγμή θα τα βάλω όλα μαζί κάπου και θα τα σπάσω, για να επιστρέψουν εκεί απ' όπου ξεκίνησαν, στο χώμα. Δεν τα φυλάω τα ελαττωματικά. Έχω κρατήσει μόνο κάποια, επειδή μου χρησιμεύουν ως δείγματα της φόρμας τους. Η μεγαλύτερη αχαριστία που έχω βιώσει περιγράφεται μόνο από τη λέξη «πολιτεία». Δεν με τίμησε ποτέ και για τίποτα. Η πολιτεία ούτε με ξέρει, πιστεύω - δεν υπάρχει. Κάποτε ο καημένος ο Γιάννης ο Μόραλης προσπάθησε να με προτείνει ως καθηγήτρια στη Σχολή Καλών Τεχνών και επαναστάτησαν όλοι.

- Δεν ήμουν ποτέ πολύ εύκολη. Καθόλου εύκολη, θα έπρεπε να πω. Είμαι δύσκολη και τελειομανής. Πολύ δύσκολη. Και καθόσον έφτιαχνα όσα έφτιαχνα και μετά, όταν τα έβλεπα έτοιμα. Τώρα, βέβαια, δεν φτιάχνω πια και είμαι δυστυχής. Γενικά, πιστεύω ότι ήμουν πιο ευτυχής με την τόση δυσκολία μου. Αν και παραμένω δύσκολη σε αυτά που κάνω και σε αυτά που πιστεύω. Ταλαιπωρούμαι, όμως, όταν μιλώ για τον εαυτό μου, γιατί, εκτός απ' όλα αυτά, είμαι και εσωστρεφής.

- Δεν με ενδιαφέρει, πάντως, ούτε το να επαναλαμβάνω αυτά από τα οποία έχω μείνει ευχαριστημένη. Όταν τελειώνω μια δουλειά, τελειώνω μ' αυτήν για πάντα - forever. Αυτός είναι ο τρόπος για να προχωράει κάποιος στην τέχνη του.

Η Ελένη Βερναδάκη στο εργαστήριο της οδού Σόλωνος 20, αρχές δεκαετίας του 1960. Φωτ.: Αρχείο Ε. Βερναδάκη.

- Όταν ανοίγω τον φούρνο και τα βρίσκω όλα κατεστραμμένα, στενοχωριέμαι πάρα πολύ. Και είναι μια στενοχώρια που δεν περνάει εύκολα. Όταν κάτι καταστραφεί, δεν μπαίνω στη διαδικασία να το ξαναφτιάξω. Μόνο στενοχωριέμαι.
- Είμαι πια 87 χρονών. Σταμάτησα, όμως, τη δουλειά μόλις πριν από έξι χρόνια. Κι αυτό έγινε επειδή έχω πάθει γλαύκωμα και δεν βλέπω πολύ καλά. Διαφορετικά, θα συνέχιζα. Σταμάτησα, επίσης, γιατί όλα τα παιδιά με τα οποία δουλεύαμε μαζί, δηλαδή οι τρεις τελευταίοι συνεργάτες μου, μεγάλωσαν και έκαναν εγγόνια και τώρα τα προσέχουν.

Ο Θεμιστοκλής μου, όπως συνήθως τον λέω, ήταν μαζί μου 38 χρόνια. Τον είχα από νεαρό. Είχε έρθει τότε από τη Βαρσοβία. Ένας γλύπτης. Καταπληκτικό παιδί. Ήταν και το δεξί και το αριστερό μου χέρι. Μιλούσαμε την ίδια γλώσσα, τον αγαπώ πάρα πολύ και με αγαπάει. Έχει, όμως, πέντε εγγόνια και δεν του μένει καθόλου καιρός – αλλά και δεν θέλει να δουλέψει πια. Δεν είχα ποτέ μαθητές, ούτε

βοηθούς. Είχα μόνο συνεργάτες.

- Δεν τα σκέφτομαι τα πράγματα που μου συμβαίνουν στη ζωή, ούτε βγάζω συμπεράσματα από αυτά που ζω. Πορεύομαι, νομίζω, στην τύχη. Πιστεύω ότι τώρα είμαι δυστυχής, επειδή έχω αυτό το γλαύκωμα στα μάτια μου, και δεν βλέπω. Δεν θα με πείραζε εάν δεν μπορούσα να περπατήσω. Νομίζω ότι αυτό μπορείς να το αντιμετωπίσεις αν, ας πούμε, καθίσεις σε ένα καροτσάκι. Τα χέρια μου, βέβαια, εξακολουθούν να είναι πολύ δυνατά, αλλά τίποτα δεν μου λείπει όσο μου λείπουν τα μάτια μου.

- Γυρνώντας στην Ελλάδα από την Αγγλία έζησα περισσότερο με τους ανθρώπους της τέχνης παρά με τους ανθρώπους της κεραμικής. Ξεκίνησα από ένα εργαστηριάκι, ένα υπογείακι, στην οδό Σόλωνος. Είχε μια μικρή πόρτα που οδηγούσε στο καταφύγιο της πολυκατοικίας. Υπήρχε το καταφύγιο, γιατί τότε που σας λέω ήταν το '60 και τα καταφύγια τα κρατούσαν ακόμα ως καταφύγια. Εγώ, βέβαια, το χρησιμοποίησα για να βάλω τον τροχό και τις λάσπες μου. Στον μπροστινό χώρο έβαζα αυτά που έφτιαχνα.

Υπήρχε και η Ομάδα Τέχνης Α τότε, ένα πολύ σημαντικό σωματείο καλλιτεχνών που διαλύθηκε με τη χούντα. Ανάμεσά τους συγκαταλέγονταν ο Χαΐνης, ο Κοκκινίδης, ο Λουκόπουλος, ο Καπράλος και διάφοροι άλλοι – όλοι αυτοί οι σπουδαίοι. Μαζευόμασταν στο εργαστηριάκι μου και εκεί, στο υπόγειο, καθόμασταν επάνω στα τσουβαλάκια μου με τις λάσπες και μιλούσαμε για την τέχνη και για το πού θα πάμε να δείξουμε τα έργα μας. Εγώ τότε έκανα τη θεωρούμενη γραμματειακή υποστήριξη της ομάδας. Ήταν όλοι τους σπουδαίοι.

Από αριστερά προς τα δεξιά: Θεμιστοκλής Λασπάς, Θεοδώρα Μπαλτούμα, Ελένη Βερναδάκη Σπύρος Λιβάνιος, Κωστής Πυθαρούλιας, Κάντζα, αρχές της δεκαετίας του 1980. Φωτ.: Αρχείο Ε. Βερναδάκη.

- Χρυσή εποχή δεν ήταν βέβαια. Η χρυσή εποχή μου ξεκίνησε πριν από 16 χρόνια, που έμεινα μόνη μου. Έκτοτε έκανα όπως ακριβώς αισθανόμουν. Δεν ξέρω εάν γνωρίζετε την ιστορία της Louise Bourgeois, η οποία άρχισε να γίνεται αυτή που ήταν αφού πέθανε ο άντρας της. Μέχρι τότε έκανε αυτά τα γλυπτά με τις πάνινες κούκλες, και μετά έκανε αυτές τις τεράστιες αράχνες – τη γυναίκα αράχνη και τα λοιπά.

- Απ' όλες τις ανθρώπινες ιδιότητες εκτιμώ πιο πολύ το να είναι κανείς μπεσαλής. Αληθινός – αυτό σημαίνει μπεσαλής.

- Του Γιάννη Μόραλη του άρεσε να λέει ανέκδοτα, δεν θυμάμαι κανένα όμως. Την ώρα που μου τα έλεγε, γελούσα, χμ... έτσι κι έτσι. Δεν γελάω πολύ εύκολα. Έχω ζήσει πολύ δύσκολα για να έχω μάθει να γελάω εύκολα. Δεν εννοώ ότι αυτό μου έχει λείψει από τη ζωή μου. Είμαι μάλλον στην κατηγορία που λέει ο κόσμος «γαργαλήστε με να γελάσω».

- Με θλίβει ο κόσμος σήμερα. Δεν ενδιαφέρονται για τίποτε άλλο παρά μόνο για βαριά κριτική. Και αυτό συμβαίνει με όλες τις κυβερνήσεις και σε όλες τις προσπάθειες – σε ό,τι γίνεται τέλος πάντων. Κανείς δεν βρίσκει τίποτα καλό, τίποτα θετικό, ώστε χάρη σε αυτό να καταφέρουμε να ξεπεράσουμε τη δύσκολη αυτή εποχή. Γιατί είναι πραγματικά μια δύσκολη εποχή.

- Θα ήθελα, επίσης, να δηλώσω ότι εγώ είμαι μόνο δημοκράτισσα. Δεν είμαι με κανένα κόμμα και δεν ήμουν ποτέ. Γιατί εγώ έχω ζήσει τον πόλεμο. Έχω ζήσει τον Εμφύλιο. Πώς θα μπορούσα, όταν έχω βιώσει τόση δυσκολία, να είμαι με τα κόμματα; Δεν γίνεται αυτό.

Δεν

έ

υπογράφει ποτέ κανένα έργο μου. Από την πρώτη στιγμή έβαζα σε όλα τη σφραγίδα «adc», το athens design center, που ήταν η φίρμα. Δεν υπέγραφα, γιατί ήταν συλλογική η δουλειά. Φωτ.: Πάρις Ταβιτιάν/LIFO

Φωτ.: Πάρις

Ταβιτιάν/LIFO

- Όμως διαπιστώνω πώς όλοι είναι άδικοι με όλα! Έχουν κακομάθει. Η επαρχία είναι άδεια. Θα μπορούσε ο κόσμος να γυρίσει στην επαρχία. Η επιστροφή στη γη είναι ενδιαφέρον σύνθημα. Δεν είναι χίπικο. Η γη μάς έδινε πάρα πολλά πράγματα

και εξακολουθεί να μας δίνει. Αν πάτε στην πατρίδα μου, θα δείτε πως μόνο τρεις άνθρωποι μαζεύουν τις ελιές. Οι υπόλοιπες πέφτουν κάτω και χάνονται. Τρεις άνθρωποι σε αυτό το μικρό χωριό, το Κακοδίκι! Τρεις, που επιπλέον είναι και αλλοδαποί. Αυτοί μόνο μαζεύουν τις ελιές, που είναι απίθανες ελιές, αιώνων! Δέντρα καταπληκτικά 200 και 300 χρονών.

- Μετά τη Σόλωνος, και επειδή με υποστήριζε ο Νίκος ο Παπαδάκης, κάναμε ένα μεγαλύτερο εργαστήριο στην περιοχή του Ζωγράφου, αλλά δεν μείναμε πολύ εκεί, γιατί δεν ήταν δικό μας και ενοχλούσα. Έτσι, φτάσαμε να κάνουμε αυτό το εργαστήριο στην Κάντζα, όπου πέρασα το μεγαλύτερο μέρος της ζωής μου. Ο Τάκης Ζενέτος, ο αρχιτέκτονας, ήταν φίλος και έκανε το σχέδιό του, που ήταν πολύ ωραίο και πολύ άνετο. Και είχε γίνει ειδικά για τη χρήση αυτή του εργαστηρίου κεραμικής. Εκεί πια βρήκα τον εαυτό μου.

- Ο Ζενέτος ήταν πολύ φίλος του άνδρα μου. Το εργαστήριο ξεκίνησε να γίνεται το 1973 και ολοκληρώθηκε το 1974. Περιλαμβάνει τόσο σπουδαίες αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες, που εξυπηρετούν τις επιμέρους λειτουργίες του. Ο Ζενέτος, ξέρετε, ήταν από τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες στην Ελλάδα. Δεν με ρώτησε πολλά πράγματα προτού ξεκινήσει να το σχεδιάζει, γιατί ήταν τόσο έξυπνος. Γνώριζε ήδη τι απαιτείται σε ένα εργαστήριο κεραμικής και κυρίως γνώριζε την ανάγκη για πολύ φως, αλλά και την αντίστροφη ανάγκη, να μην μπαίνει ο ήλιος μέσα, ώστε να μη στεγνώνουν γρήγορα τα πράγματα στα ράφια. Ήξερε, επίσης, πως θα έπρεπε να είναι ευχάριστο και μεγάλο για τους ανθρώπους που εργάζονται σε αυτό. Τα ήξερε όλα αυτά ή ίσως απλώς τα διαισθανόταν. Μιλούσε περισσότερο με τον άντρα μου, που ήταν κι εκείνος μηχανικός, και πολύ λιγότερο μ' εμένα. Γενικότερα, όμως, κανένας δεν με ρωτούσε τίποτα εκείνη την εποχή. Ήταν, βέβαια, φίλοι με τον Παπαδάκη και νομίζω ότι του έφτανε αυτό του Ζενέτου.

Με θλίβει ο κόσμος σήμερα. Δεν ενδιαφέρονται για τίποτε άλλο παρά μόνο για βαριά κριτική. Και αυτό συμβαίνει με όλες τις κυβερνήσεις και σε όλες τις προσπάθειες – σε ό,τι γίνεται τέλος πάντων. Κανείς δεν βρίσκει τίποτα καλό, τίποτα θετικό, ώστε χάρη σε αυτό να καταφέρουμε να ξεπεράσουμε τη δύσκολη αυτή εποχή. Γιατί είναι πραγματικά μια δύσκολη εποχή.

Στην ερώτηση πώς αισθανόμουν εγώ σε σχέση με όλα αυτά, θα είχα απαντήσει με ένα «δεν ξέρω/δεν απαντώ», επειδή σχετίζεται με κάτι βαθύτερο δικό μου. Ο Ζενέτος, πάντως, έκανε ακριβώς αυτό που ήθελε. Ίσως να δείχνει κάπως «καλοκαιρινή» η κατασκευή του εργαστηρίου, αλλά είχαμε εδώ τους κλιβάνους που τους ανάβαμε σχεδόν κάθε μέρα και, ξέρετε, αυτοί αποδίδουν πάρα πολλή ζέστη. Επίσης, δουλεύαμε από τις 8 το πρωί μέχρι τις 3 το μεσημέρι, οπότε τα απογεύματα δεν υποφέραμε από ζέστη ή κρύο. Είχαμε και διάφορες σόμπες για

ενίσχυση, αν ποτέ χρειαζόταν. Αλλά οι σόμπες δεν ζεσταίνουν, όπως ζεσταίνουν οι φούρνοι.

- Τα είχε σχεδιάσει όλα λες και ήξερε καλύτερα από μας τις ανάγκες μας. Αλλά, βέβαια, ήταν πολύ έξυπνος! Τα ήξερε όλα από μόνος του, τα σκεφτόταν όλα.

Αν γινόταν ένας σεισμός και έπρεπε να σώσω μόνο ένα από τα έργα που έχω φτιάξει στη ζωή μου, ξέρω πολύ καλά ποιο θα ήταν αυτό: μια παχουλή, ακαθορίστου ηλικίας, καλοσυνάτη φιγούρα που θεωρώ ότι μοιάζει στη θεία μου την Κλεάνθη. Φωτ.: Πάρις Ταβιτιάν/LIFO

- Μου άρεσε πάρα πολύ να δουλεύω εδώ. Και το ότι η αρχιτεκτονική αυτού του χώρου ήταν τόσο μοντέρνα με έκανε κι εμένα να αλλάξω όλη μου τη δημιουργική πορεία. Αν δει κανείς την πρώτη μου δουλειά κι εκείνη μετά το 1973, καταλαβαίνει ότι το να ζω μέσα στον μοντερνισμό αυτού του εργαστηρίου με άλλαξε. Χάρη σε αυτό οδηγήθηκα εδώ που είμαι σήμερα.

- Η αλήθεια είναι ότι ποτέ –και ειδικά τώρα, που υπάρχει έδρα κεραμικής στη Σχολή Καλών Τεχνών– δεν έτυχε, ούτε καθηγητής ούτε τα παιδιά που σπουδάζουν εκεί, να μου ζητήσουν να δουν πώς είναι ένα μεγάλο εργαστήριο κεραμικής! Ενώ δεν υπάρχει άλλο εργαστήριο σαν αυτό, που να σχεδιάστηκε ειδικά γι' αυτήν τη

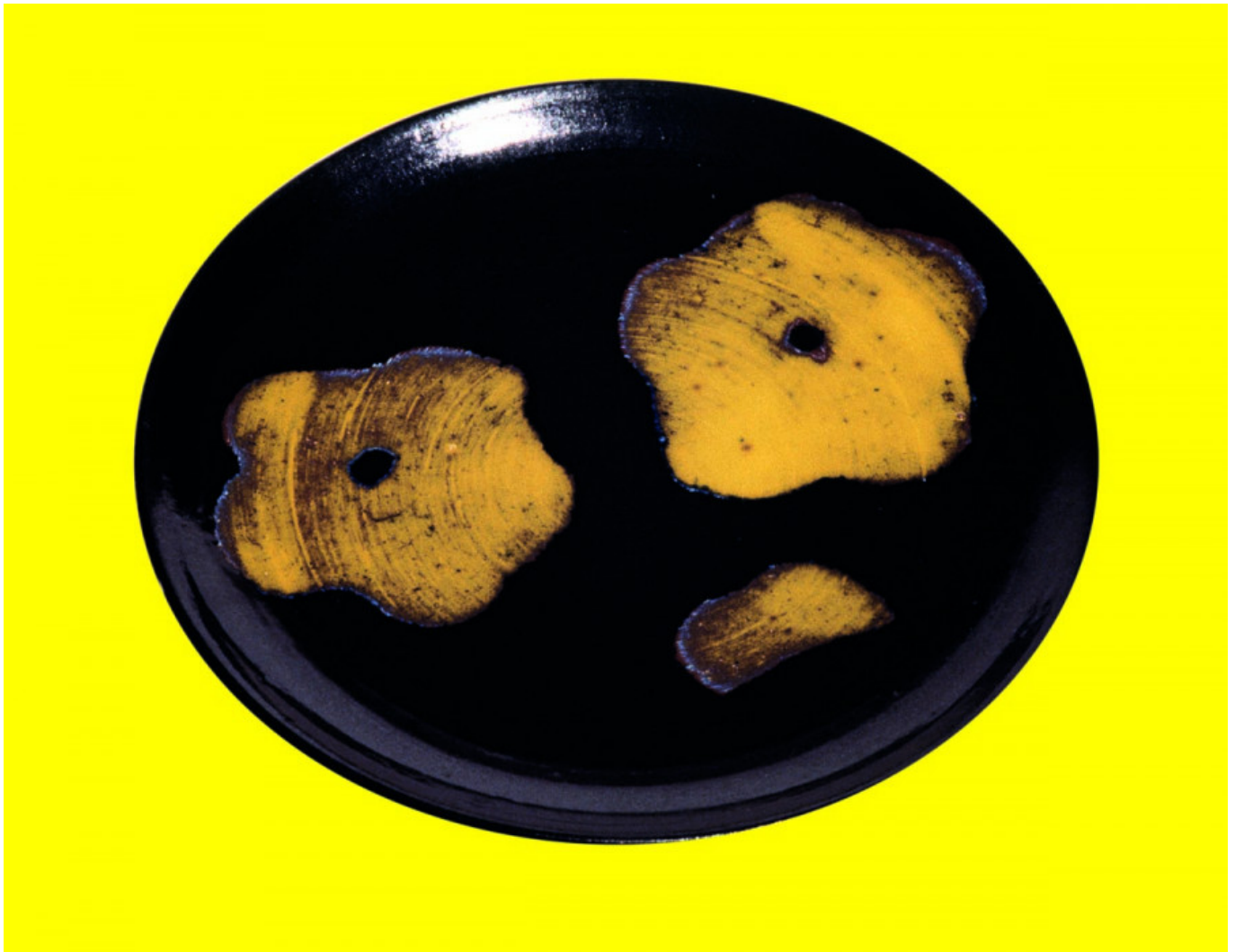
χρήση.

- Έκανα πολλή παρέα με όλους τους καλλιτέχνες. Το 1962 γνώρισα τον Γιάννη Μόραλη και μετά γνώρισα όλους τους υπόλοιπους κοντινούς του. Γνώριζα και την Ομάδα Τέχνης Α, όπως είπα πιο πριν. Παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή σου το να γνωρίσεις τέτοια θηρία. Γιατί μερικοί από αυτούς ήταν θηρία.

- Φυσικά, επειδή δούλευα πολύ με τον Γιάννη Μόραλη, είμαι πιο πολύ ταυτισμένη με αυτόν. Είχαμε καλή σχέση. Ήταν τελειομανής ο Μόραλης. Για τις μεγάλες κεραμικές επιφάνειες που φτιάχναμε μαζί, την ανάπτυξη του σχεδίου την κάναμε εδώ, με τον Θεμιστοκλή μου. Ο Μόραλης κοίταζε καλά-καλά αυτό που φτιάχναμε κι αν το έβρισκε καλό, καθόταν κοντά μας και άρχιζε να ζωγραφίζει, δηλαδή να κάνει γεμίσματα σε αυτό που εμείς είχαμε φτιάξει. Του άρεσαν πάρα πολύ οι μεγάλες λεκάνες μου, με τα χρώματα, που τα απλώνουμε με τις μπαντανόβουρτσες –τις μεγάλες αυτές βούρτσες που όλοι χρησιμοποιούμε στην κεραμική–, ενώ εκείνος είχε συνηθίσει στα συμβατικά πινέλα. Του άρεσε να παίζει με όλα αυτά τα σύνεργα.

Earthenware με λευκό υάλωμα, επιζωγραφισμένο με πυρροχρώματα, διάμετρος 33

Earthenware με κίτρινο και μαύρο υάλωμα, διάμετρος 32-34 εκ., 1985-1990. Φωτ.: Αρχείο Ε. Βερναδάκη

• Πήρα πάρα πολλά από τον Γιάννη Μόραλη. Καταρχάς, πήρα την αλήθεια της τέχνης, την οποία εκείνος μπορούσε να σου τη μεταδώσει. Νομίζω, όμως, ότι με τα χρόνια κάτι πήρε κι εκείνος από μένα. Πήρε, ας πούμε, αυτό το αλέγρο που τον άφησα να έχει με τις μπαντανόβουρτσες, με τα χρώματα στις μεγάλες λεκάνες. Πολλές φορές, μέσα στον ενθουσιασμό του, έβαζε παραπάνω χρώμα απ' όσο χρειαζόταν και τότε εγώ τον περίμενα να φύγει για να το αφαιρέσω, ξύνοντάς το. Γιατί διαφορετικά, όταν πέφτει πολύ χρώμα, «φουσκιάζει» καθώς ψήνεται στον φούρνο.

• Εξάλλου, είχε την ικανότητα ό,τι έπιανε στα χέρια του –ό,τι έφτιαχνε– να είναι καθαρό, γιατί και ο ίδιος ήταν μια καθαρή προσωπικότητα. Ήθελε, όμως, να τα

ελέγχει όλα και μπορούσε να το κάνει. Κι εμένα με έμαθε να ελέγχω αυτό που κάνω. Και αυτό το θεωρώ μεγάλη υπόθεση. Τη γραμμή και τη σταθερότητά της τα έμαθα από αυτόν, χωρίς να μου τα διδάξει. Τον έβλεπα να δουλεύει και το έμαθα. Έδωσα και πήρα.

Διάβαζε η κόρη μου τη λίστα με τους καλλιτέχνες που έχουν έργα τους στο ΕΜΣΤ και μου λέει: «Μαμά, ούτε ένα τασάκι σου δεν έχουν πάρει;». «Ούτε ένα τασάκι, παιδάκι μου!» της απαντάω εγώ. «Περίμενα», μου λέει, «ότι θα είχαν πάρει τουλάχιστον ένα τασάκι σου». «Κι όμως, όχι!» συνεχίζω εγώ. «Ίσως και να μη με ξέρουν...» κι εκεί χαμογελάσαμε. Δεν με νοιάζει όμως. Εγώ είμαι ευχαριστημένη που απλοί άνθρωποι έχουν τα πράγματά μου και τα εκτιμούν.

- Το όνειρό μου ήταν ότι θα έφτανε κάποια στιγμή που το εργαστήριό μου θα ανήκε στην ΑΣΚΤ. Και πράγματι, εδώ και πολλά χρόνια είχαν ξεκινήσει συνεννοήσεις για να γίνει κάτι τέτοιο. Η αρχή έγινε με τον Γιάννη Μόραλη, που είχε απευθυνθεί στην Εθνική Τράπεζα για να αναλάβει τη δωρεά. Έγινε, μάλιστα, και επίσημη ανακοίνωσή της δωρεάς. Αλλά, μόλις τρεις μέρες πριν μπουν οι τελικές υπογραφές, άλλαξε η κυβέρνηση, ξεκινούσε η οικονομική κρίση, και μετά έλεγαν οι διάφοροι αρμόδιοι ότι δεν υπήρχαν χρήματα για να γίνει κάτι τέτοιο. Και ενώ τα μισά λεφτά απ' όσα θα χρειάζονταν προορίζονταν για την αγορά σύγχρονου εξοπλισμού και άλλων μηχανημάτων, ώστε οι φοιτητές να επωφελούνται από τις νέες τεχνολογίες. Τέλειωσε, όμως, άδοξα όλο εκείνο το πλάνο. Και το παράδοξο είναι ότι τότε η σχολή δεν διέθετε εργαστήριο κεραμικής.

Αργότερα οι συζητήσεις ξανάρχισαν με διάφορες αφορμές, επειδή βρέθηκαν κάποιοι δωρητές που θα μπορούσαν να αναλάβουν τα έξοδα. Κάθε προσπάθεια, όμως, τέλειωνε και πάλι άδοξα. Είναι φοβερό κρίμα, το έργο ενός τόσο σημαντικού αρχιτέκτονα, ένα κτίριο που είναι μοναδικό στο είδος του και που θα μπορούσε να λειτουργεί -να ζωντανέψει ξανά και όχι να μένει κλειστό, σαν να ήταν κάποιο μουσείο-, να παραμένει αναξιοποίητο. Μακάρι να ανακινηθεί όλο αυτό το ζήτημα σύντομα. Είναι πολύ κρίμα όλη αυτή η αδράνεια και η αδιαφορία.

- Διάβαζε η κόρη μου τη λίστα με τους καλλιτέχνες που έχουν έργα τους στο ΕΜΣΤ και μου λέει: «Μαμά, ούτε ένα τασάκι σου δεν έχουν πάρει;». «Ούτε ένα τασάκι, παιδάκι μου!» της απαντάω εγώ. «Περίμενα», μου λέει, «ότι θα είχαν πάρει τουλάχιστον ένα τασάκι σου». «Κι όμως, όχι!» συνεχίζω εγώ. «Ίσως και να μη με ξέρουν...» κι εκεί χαμογελάσαμε. Δεν με νοιάζει όμως. Εγώ είμαι ευχαριστημένη που απλοί άνθρωποι έχουν τα πράγματά μου και τα εκτιμούν.

Η Ελένη Βερναδάκη με τον Γιάννη Μόραλη στο εργαστήριο στην Κάντζα, 1976.
Φωτ.: Αρχείο Ε. Βερναδάκη

- Η μεγαλύτερη αχарιστία που έχω βιώσει περιγράφεται μόνο από τη λέξη «πολιτεία». Δεν με τίμησε ποτέ και για τίποτα. Η πολιτεία ούτε με ξέρει, πιστεύω – δεν υπάρχω. Κάποτε ο καημένος ο Γιάννης ο Μόραλης προσπάθησε να με προτείνει ως καθηγήτρια στη Σχολή Καλών Τεχνών και επαναστάτησαν όλοι. Ο Γιάννης, που τα φοβόταν όλα αυτά, μου είπε: «Δεν μπορώ να κάνω τίποτα, Ελένη». Εγώ, φυσικά, του απάντησα ότι δεν θα έπρεπε ούτε να το σκέφτεται. Εξάλλου, μου φαινόταν σαν μια επιπλέον υποχρέωση στην οποία δεν ήξερα εάν θα ήμουν ποτέ σε θέση να αντεπεξέλθω, καθότι δεν με φανταζόμουν να εγκαταλείπω τις κανονικές μου ασχολίες.

- Δεν έχω υπογράψει ποτέ κανένα έργο μου. Από την πρώτη στιγμή έβαζα σε όλα τη σφραγίδα «adc», το athens design center, που ήταν η φίρμα. Δεν υπέγραφα, γιατί ήταν συλλογική η δουλειά. Σίγουρα εγώ βρισκόμουν εκεί και δούλευα, αλλά ήταν και ο Θεμιστοκλής μου και τα άλλα παιδιά. Είχα συνεργάτες και όχι βοηθούς. Αυτό θέλω να σας πω. Είναι μεγάλη υπόθεση αυτό. Ο ένας συμπλήρωνε τον άλλον.

- Βέβαια, όταν δεν γινόταν κάτι σωστά, τους έλεγα «θα σας σκοτώσω, βρε...». Ξέρετε, τα αστεία μας. «Θα σας σκοτώσω, θα σας σκοτώσω...» Θα τους είχα σκοτώσει τόσο πολλές φορές! Αλλά ήταν υπέροχα παιδιά.

- Ο πρώτος τροχατζής που είχα λεγόταν Πιθαρούλιας και ήταν από τις Μαργαρίτες, στην Κρήτη. Δεν έφτιαχνε πίθους, αλλά λεγόταν έτσι. Είχε μετεκπαιδευτεί στην Ιταλία, αλλά έμαθε και εδώ αρκετά πράγματα. Έμεινε πολλά χρόνια κοντά μου και πήρε τη σύνταξή του από εδώ. Ο Θεμιστοκλής μου λεγόταν Λασπάς στο επίθετο. Δεν είναι αστείο που ο ένας λεγόταν Πιθαρούλιας και ο άλλος Λασπάς; Υπήρξε και τρίτος που λεγόταν Ποριώτης και ήταν από τη Σίφνο.

- Σήμερα με την κεραμική ασχολούνται κυρίως τα κορίτσια. Αλλά -ας το πω κι αυτό- έχουν και τα νύχια τους βαμμένα κι ένα σωρό μπιχλιμπίδια να κρέμονται στο χέρι και στον λαιμό. Στην κεραμική, όμως, δεν μπορείς να έχεις ούτε νύχια, ούτε να είναι βαμμένα, ούτε να φοράς μπιχλιμπίδια. Πρέπει να έχεις πηλό παντού. Πάνω, κάτω, στην ποδιά σου, παντού. Χρειάζεται να έχεις πολύ μεγάλη ποσότητα πηλού επάνω σου.

Εγώ, στο εργαστήριο, ήμουν πάντα σε κακό χάλι. Φορούσα μονίμως την ποδιά μου και πολλές φορές, όταν χρειαζόμασταν κάτι να φάμε, για να μη σηκώνονται τα παιδιά μου, πήγαινα η ίδια σε έναν φούρνο εδώ παρακάτω για τα σχετικά. Και όλοι στον φούρνο νόμιζαν ότι ήμουν η καθαρίστρια αυτού του εργαστηρίου. Δεν μπορούσαν να σκεφτούν ότι κάνουμε αυτά τα πράγματα και ότι τα έφτιαχνα εγώ. Με ρωτούσαν: «Τι κάνετε; Τι κάνει η κυρία Βερναδάκη;» Και φυσικά εγώ απαντούσα: «Καλά είναι...» Τι να έκανα;

Νομίζω ότι ένας καλλιτέχνης μπορεί να επηρεαστεί από τα πάντα – τα μίντια, τη μόδα, τα πάντα. Και, φυσικά, τον επηρεάζει η τέχνη. Εγώ, ας πούμε, αγαπούσα πολύ τον Ματίς. Φωτ.: Πάρις Ταβιτιάν/LIFO

- Αν γινόταν ένας σεισμός και έπρεπε να σώσω μόνο ένα από τα έργα που έχω φτιάξει στη ζωή μου, ξέρω πολύ καλά ποιο θα ήταν αυτό: μια παχουλή, ακαθορίστου ηλικίας, καλοσυνάτη φιγούρα που θεωρώ ότι μοιάζει στη θεία μου την Κλεάνθη. Την αγαπούσα εκείνη τη θεία και μου τη θύμιζε συνέχεια η κούκλα που έφτιαξα. «Αναρωτιέται γιατί με φέρατε σ' αυτόν τον κόσμο;» – έτσι λέει. Είναι κατάπληκτη. «Πού ήρθα εγώ τώρα και πού βρέθηκα;» Αναρωτιέμαι κι εγώ συχνά πώς βρέθηκα εδώ που είμαι τώρα, αλλά αυτό νομίζω ότι συμβαίνει σε όλους τους ανθρώπους κάποια στιγμή στη ζωή τους.

- Είχα και μια υπέροχη γιαγιά. Σκληρούλα, αλλά υπέροχη. Ζούσε σ' ένα σπίτι απομονωμένο εκεί επάνω, χωρίς πολλή περιουσία. Μάζευε τις ελιές της και μετά, για να τις κάνει παστές, πήγαινε σε ένα άλλο χωριό που ήταν στη θάλασσα, πέρα από την Παλαιόχωρα, και έβαζε θαλασσινό νερό μέσα σε κάτι κουφάλες για να στεγνώσει και να μαζέψει το αλάτι. Κι εκείνη την εποχή, επειδή έτσι ήταν τότε, αφού είχε μαζέψει το αλάτι και το είχε φορτώσει στον γάιδαρο για να το

μεταφέρει, την έπιανε ο αγροφύλακας και της το έριχνε κάτω. Γιατί υποτίθεται ότι το αλάτι ήταν προϊόν κρατικού μονοπωλίου.

- Επηρεάστηκα από πάρα πολλά πράγματα. Νομίζω ότι ένας καλλιτέχνης μπορεί να επηρεαστεί από τα πάντα – τα μίντια, τη μόδα, τα πάντα. Και, φυσικά, τον επηρεάζει η τέχνη. Εγώ, ας πούμε, αγαπούσα πολύ τον Ματίς. Θα αναγνώριζε κάποιος αυτή την επιρροή στα δικά μου πράγματα. Βέβαια, κάναμε και προσπάθεια να μη γίνεται αισθητή, να μην προδίδεται. Και τότε τα παιδιά μου, που δουλεύαμε εδώ, μου έλεγαν: «Άντε, τον κατακρεουργήσαμε και πάλι».

- Επειδή είμαι και από την Κρήτη, τα αρχαία μελανόμορφα αγγεία με έχουν επηρεάσει επίσης πάρα πολύ. Δεν κοιτούσαμε μόνο τους σύγχρονους καλλιτέχνες. Όταν έκανα τα χαριτωμένα μου, όπως τα λέω, τότε η δουλειά μου θύμιζε Ματίς. Όταν έκανα τα γραμμικά μου, έβλεπα περισσότερες ομοιότητες με τα δικά μας, τα αρχαία της Κρήτης.

Σχέδια για πιάτα, Κάντζα. Φωτ.: Παναγιώτης Γιαλελής/ Αρχείο Ε. Βερναδάκη

- Στην αρχή δούλευα με κόκκινους πηλούς που ψήνονται σε υψηλές θερμοκρασίες.

Στη συνέχεια άρχισα να δουλεύω με τον λευκό πηλό από τη Μήλο. Δούλευα πάντα με ελληνικούς πηλούς και ελληνικά υαλώματα. Τους πηλούς τους έψηνα ψηλά, στα όριά τους, που όμως δεν ήταν τόσο ψηλά, όσο, ας πούμε, οι θερμοκρασίες ψησίματος των κινέζικων κεραμικών. Κάθε φορά ο πηλός σε οδηγεί ως προς το τι «παίρνει επάνω του». Επίσης, για τα χρώματα χρησιμοποιούσα κυρίως οξειδία. Πολύ αργότερα άρχισα να αγοράζω έτοιμα χρώματα. Και, φυσικά, έκανα πάντα μόνη μου τις δικές μου γκλαζούρες. Γι' αυτό και ήταν πάντα τόσο διαφορετικά τα αντικείμενα που έφτιαχνα εγώ. Ήταν, βέβαια, λίγο βαριά, αλλά κι αυτό μου άρεσε. Μόνο τα τελευταία που έφτιαχνα απέκτησαν μιαν άλλη ελαφράδα.

- Από τις δημιουργικές στιγμές μου θα ξεχώριζα τη σειρά που την ονομάζω «Ολυμπιακά», επειδή έγινε για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Μία ακόμα σειρά από την οποία δεν έχει μείνει τίποτα, αλλά η καταγραφή της υπάρχει στο βιβλίο μου. Τα έλεγα «φρούτα» – έτσι γενικά, γιατί δεν ήξερα τι φρούτο ήταν. Αλλά ήταν πάρα πολύ ωραία. Με ευχαριστούσε και να τα φτιάχνω, και να τα βάφω, και να τα ψήνουμε. Καμία δουλειά, όμως, δεν κρατάει πολύ. Έρχεται γρήγορα η στιγμή που θέλεις κάτι άλλο. Θέλεις να προχωράς πολύ γρήγορα.

- Κάναμε και κοσμήματα, αλλά δεν κάναμε και κοσμήματα ακριβώς –κάναμε «αντικοσμήματα». Ήταν πολύ θεατρικά, γιατί είχαν την υπερβολή τους και ο άνθρωπος που θα πάρει το υπερβολικό χρειάζεται να το υποστηρίξει. Αλλά δεν υπάρχει πολύς κόσμος που να υποστηρίζει αυτό που φοράει, ούτε και αυτό που είναι γενικότερα. Για κάποια σαν κι εμένα, που ήμουν προσηλωμένη στις λιτές και απλές φόρμες, η υπερβολή ήταν αποδεκτή μόνο εάν προερχόταν από κάπου όπου υπήρχε ταλέντο και τέχνη.

- Προσωπικές στενοχώριες έχω μεγάλες, γιατί έχω χάσει όλα μου τα αδέρφια. Ήμασταν πέντε αδέρφια και ήμουν τρίτη στη σειρά. Εγώ ήμουν το μόνο από τα αδέρφια που ασχολήθηκε με κάτι σχετικό με την τέχνη. Το ότι έχασα τα αδέρφια μου είναι η δυσκολία που με ταλαιπώρησε πιο πολύ απ' όλες στη ζωή. Ξέρετε, στην Κρήτη οι οικογένειες είναι πολύ δεμένες κι εγώ μεγάλωσα στην Κρήτη μέχρι 18 χρονών. Η καλύτερη ανάμνησή μου από το Κακοδίκι είναι από κάποια στιγμή που βρεθήκαμε μαζί εκεί όλα τα αδέρφια. Μεγάλοι πια, κάτω από μια ελιά που πρέπει να ήταν 400 χρονών, και για μια στιγμή – για πολύ λίγο.

Το άρθρο δημοσιεύθηκε στην έντυπη LiFO. Πηγή: www.lifo.gr